

Ковач О. В. – аспірант Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8861-8328>

Чинники легітимізованої агресії в професійній діяльності поліцейських

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю комплексного вивчення особистості правоохоронця відповідно до вимог професійної діяльності в сучасних умовах. **Метою** дослідження є визначення чинників легітимізованої агресії в професійній діяльності поліцейських. **Методологія аналізу проблеми.** У науковому дослідженні використано комплекс методів, що охоплює теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та інтерпретація літературних джерел і теоретичних підходів з обраної проблематики), емпіричні (опитування, тестування), математико-статистичні методи. Для обробки емпіричних даних застосовано метод кількісного аналізу (кореляційний аналіз). Методичне забезпечення психодіагностичного дослідження здійснено з використанням авторської анкети «Агресія в діяльності поліцейського», опитувальника агресивності Басса-Дарки, опитувальника РСК Джуліана Роттера. **Результати дослідження.** Сутність легітимізованої агресії полягає в прийнятності та виправданості різних форм агресивної поведінки шляхом атрибуції суспільно схвалюваного (легітимного) статусу. За результатами анкетування можна зробити висновок, що, вияв агресії в діяльності працівника поліції, з одного боку, не є прийнятним, а з іншого – допускається/легітимізується залежно від конкретної ситуації. Завдяки проведенню кореляційного аналізу виявлено зв'язок екстернального локусу контролю з непрямю формою агресії. Це свідчить про те, що поліцейські, які мають зовнішній локус контролю та перекладають відповідальність за успіхи й невдачі свого життя на зовнішні обставини, здатні спрямовувати агресію обхідним шляхом, зокрема виявляти агресію щодо іншої особи або ж не спрямовувати її ні на кого. Дослідження легітимізованої агресії в професійній діяльності поліцейських потребує комплексного підходу, адже вирішальне значення в цьому процесі має особливість професії поліцейського, представники якої перебувають під впливом підвищеної ймовірності зіткнення з агресією інших людей або необхідності самим учиняти агресивні дії. Перспективою подальших досліджень є аналіз інших діагностичних методик, які застосовувались у межах наукового дослідження задля з'ясування передумов легітимного прояву агресивної поведінки працівників поліції та створення рекомендацій щодо запобігання перевищенню службових обов'язків. **Наукова новизна.** У науковому дослідженні: 1) уточнено зміст поняття «легітимізована агресія»; 2) емпірично вивчено чинники легітимізованої агресії в діяльності поліцейських; 3) виявлено зв'язок між показниками методик за допомогою кореляційного аналізу. **Практична значущість** представлена у визначенні шляхів формування уявлень майбутніх правоохоронців про легітимізовану агресію в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: агресія; агресивна поведінка; легітимізована агресія; поліцейський; Національна поліція.

Вступ

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України є формою агресії в різних її видах і виявах. Для всієї світової спільноти сусідня для України країна отримала статус агресора, а для українців – ворог й окупанта, ставши ототожненням зла. У суспільстві тих, хто виявляє агресивну поведінку, часто ідентифікують з такими якостями, як жорстокість, імпульсивність, ворожість, злість. Адже через вияв агресії може бути нанесено фізичну чи моральну шкоду, здійснено насильство чи погрози його застосування.

Проте вияв агресії з боку українських силових структур дозволяє захищати свою землю та давати ефективну відсіч ворогові на полі бою. Агресія, яку виявляють українці в екстремальних і збройних протистояннях, стає необхідною умовою для виконання завдання, є схвалюваною для соціуму та в результаті отримує легітимний статус (легітимізована агресія).

Існують професії, представники яких постійно стикаються з агресивними формами поведінки. Це зазвичай військові, представники силових структур і правоохоронці, зокрема працівники поліції.

Проблеми професійної діяльності поліцейських вивчали такі українські вчені: Д. О. Александров, Л. І. Казміренко, М. В. Костицький, С. Д. Максименко, В. В. Рибалка, В. О. Татенко та ін. Досліджували особливості саморегуляції психічних станів, агресивності працівників внутрішніх справ В. О. Андросюк, Л. М. Балабанова, І. О. Віденсєв, С. М. Миронець, Н. Е. Мілорадова, Г. В. Попова, Н. Саппа, О. В. Тімченко. Учені акцентували на амбівалентності вимог до агресивності працівників поліції, адже вона повинна бути вираженою настільки сильно, щоб давати змогу ефективно виконувати силові завдання та функції, і водночас бути мінімальною, щоб не завдавати громадянам й організаціям надмірної шкоди.

Складно провести межу між дозволеними формами вияву агресії як ефективного інструмента для виконання обов'язків та агресією, яка може завдати шкоди оточуючим та власне поліцейському. Тому для комплексного аналізу проблеми слід теоретично з'ясувати поняття «легітимізована агресія» й емпірично дослідити чинники її формування в діяльності працівників Національної поліції України.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті є визначення чинників легітимізованої агресії в діяльності поліцейських. Відповідно до мети окреслено завдання: 1) уточнити зміст поняття «легітимізована агресія»; 2) емпірично вивчити чинники легітимізованої агресії в діяльності поліцейських; 3) виявити зв'язок між показниками методик за допомогою кореляційного аналізу.

Виклад основного матеріалу

Агресія в суспільстві має негативний контекст й асоціюється здебільшого із завданням шкоди, виявом ворожості, нападом, насильницькими діями. Агресивна форма поведінки сприймається зазвичай як неналежна, яку потрібно приборкувати чи викоринювати. Класичне визначення агресії запропонував А. Г. Басс, який схарактеризував агресію як реакцію, що завдає шкоди іншому організму [1]. Проте науковці не вдаються до тлумачення агресії як суто негативної форми поведінки, адже ще з часів появи психоаналізу стало зрозуміло, що вона може слугувати механізмом розвитку й адаптації людини.

Пропозиції відмовитися від надання терміну «агресія» негативного відтінку значення ініціюють учені Р. У. Браун, Р. Сміт і Дж.Тедеші. Використовуючи поняття примусової сили, вони пояснюють, чому люди застосовують різні форми погроз і покарань у стосунках один з одним, заподіюють шкоду тощо. На думку вчених, примус є формою соціального впливу. Така форма поведінки необхідна, щоб стримати або підкорити інших за допомогою сили, слугуючи регулюючою функцією. Тому агресію слід вважати не негативним феноменом, а інструментом у досягненні поставлених цілей, що набуває легітимного статусу [2].

Функції правопорядку, захисту життя, здоров'я людини та громадянина покладені на працівників силових структур, зокрема працівників поліції. І для їх виконання агресія є важливою, подекуди й необхідною умовою. Водночас суспільство не помічає виявів агресивних дій правозахисників і навіть заохочує їх (за умови, що вияв агресії є достатнім і не перевищує службових повноважень). Це вважається легітимізованою агресією, тобто тим її видом, який дозволено виявляти в межах службової діяльності.

Термін «легітимізована агресія» С. Н. Еніколов визначає як процес обґрунтування прийнятності та виправданості різних форм агресивної поведінки шляхом атрибуції суспільно схвалюваного (легітимного) статусу. Легітимізована агресія є джерелом конкретних форм агресивної поведінки, якщо останні будуть ефективними для досягнення поставлених цілей і задоволення різних потреб [3].

Позитивний аспект агресії в діяльності працівника поліції може сприяти адаптації, здійснювати певний регулюючий вплив, зосереджуючи процеси пізнання; у критичній ситуації виконувати захисну й оборонну функцію, захищаючи особу від саморуйнування та агресивних актів інших, захищаючи власні інтереси [4]. Агресивні вияви можуть бути засобом досягнення певної мети, способом психологічної розрядки, заміщення заблокованої потреби, самоціллю, засобом задоволення потреби в самореалізації та самоствердженні [5]. Агресивність охоплює такі якості особистості, як наполегливість, ініціатива, завзятість, прагнення до перемоги, подолання перешкод [6].

Проте екстремальна та ризиконебезпечна особливість службової діяльності правоохоронця, жорстка статусна регламентація є психотравмуючими чинниками, які загострюють деструктивну агресивність. Така агресивність має негативний контекст, підвищує конфліктність і нездатність до соціальної кооперації; перешкоджає конструктивній взаємодії, може забезпечувати здійснення помсти, самоствердження, примусу, підвищення самооцінки [4].

Вірогідно, деякі особи занадто активно використовують своє право (легітимний статус) на агресію, що схвалюється або умовно схвалюється соціумом, тобто занадто часто до неї вдаються. Це може свідчити про загальний високий рівень агресії, зокрема про можливий вихід за межі дозволеного [7].

Тому слід визначити, який рівень агресії є дозволеним, а який може призвести до деструктивних наслідків. Зокрема, у науковій літературі розрізняють різні ступені вияву агресивності в працівника поліції під час виконання ним службових обов'язків:

1) високий – внутрішня схильність до вибухів, емоційних спалахів із незначного приводу, виражений негативізм, недовірливість і підозрілість до всього та всіх, постійна готовність до нападу, навіть у неконфліктній ситуації;

2) середній – може яскраво виявитися лише в особистісно значущій або екстремальній ситуації;

3) слабкий – агресія не виявляється навіть в екстремальних, психогенних ситуаціях [8].

У психограмах усіх основних видів діяльності поліції (слідчої, оперативної-розшукової, превентивної) зазначена вимога «середнього рівня агресивності» за показниками різних психодіагностичних методик. Такий рівень агресивності дозволяє здійснити самозахист, ефективне виконання завдання в екстремальній ситуації та захисту тих, хто цього потребує. Ці дії є суспільно корисним і вибачальним (легітимним) виявом агресивності.

З огляду на процес європейської інтеграції України, до працівників поліції висуваються

поширені вимоги. Зокрема, під час виконання професійних обов'язків поліцейський повинен не допускати жодних зловживань, свавільних або дискримінаційних дій, пов'язаних із фізичним або моральним насильством; виявляти коректну та бездоганну поведінку, а під час виконання своїх функцій діяти з необхідною рішучістю та негайністю, коли це є доцільним для запобігання тяжкій, безпосередній і незворотній шкоді [9]. Ефективна професійна діяльність вимагає від поліцейського дисциплінованості, організованості, справедливості та відповідальності [10; 11].

Для відповідності вимогам професійної діяльності та розмежування агресивної поведінки чи правомірної (легітимної) вирішальне місце повинно належати поняттю норми. Адже норми формують своєрідний механізм контролю за визначенням тих чи інших дій. Коли цих норм дотримуються, поведінка не буде розглядатися спостерігачем як агресивна (протиправна), незалежно від ступеня згубності наслідків такої поведінки. І навпаки, якщо норми порушено, то таку поведінку можна вважати агресією. Тому для правильної оцінки ситуації та застосування відповідних дій важливим є розвиток емоційно-вольової сфери особистості поліцейського.

Емоційний компонент готовності до професійної діяльності вивчали такі науковці, як І. Н. Андреев, Б. Блум, В. В. Васильев, Ф. Є. Водолазський, Л. А. Гончаренко, М. І. Д'яченко, В. В. Зарицька, Н. Г. Іванова, Л. О. Кандибович, О. Ф. Конуп, О. В. Кришевич, М. А. Кузнецов, Манфред Ке де Врі, О. Р. Ратинов, А. С. Тарновська, Л. Д. Удалова та ін. Саме вони наголошували на емоційно-

вольовій і ціннісно-спонукальній сферах особистості поліцейського.

Вольовий компонент вказує на вияв упевненості в собі, рішучості, зібраності, організованості, сміливості та самоконтролю. Натомість емоції дозволяють оцінити вплив різноманітних подразників на організм та відповідно відреагувати [12; 13].

Оскільки існує амбівалентність вимог до агресивності працівників поліції, складно розмежувати дозволені форми вияву агресії та агресію, яка може завдати шкоди. Імовірно, для досягнення цього балансу працівник правоохоронних органів повинен володіти високим рівнем саморегуляції, відповідальності, мати якісну професійну підготовку та високий емоційний потенціал.

Наше дослідження, на якому ґрунтується ця публікація, проводилося на базі Національної академії внутрішніх справ. Загальна вибірка досліджуваних становила 50 респондентів – курсантів.

У процесі дослідження використано такий психодіагностичний інструментарій: авторську анкету «Агресія в діяльності поліцейського»; опитувальник агресивності Басса-Дарки; опитувальник РСК Джуліана Роттера.

Респондентам було запропоновано авторську анкету «Агресія в діяльності поліцейського», яка мала на меті виявити ставлення курсантів до вияву агресії працівником поліції, зокрема її недопустимості/допустимості (легітимізації) у професійній діяльності. Анкета містить запитання із закритими та відкритими варіантами відповідей.

Результати анкетування наведено (у відсотковому співвідношенні) на рис 1.

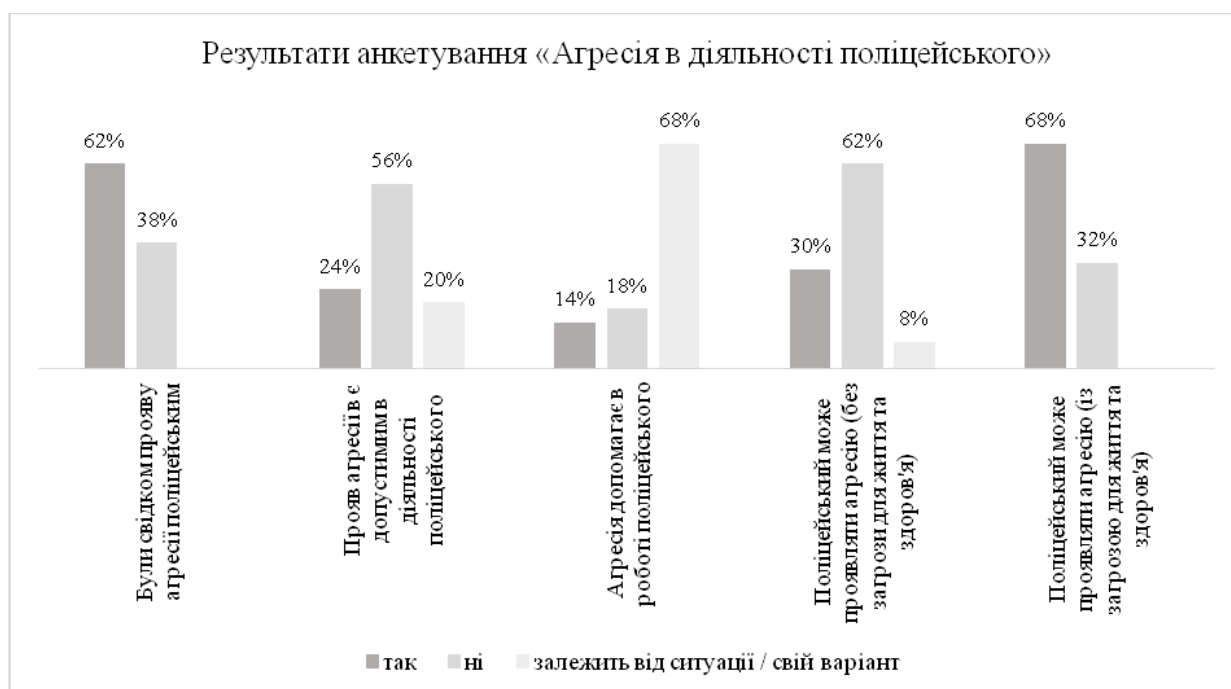

Рис. 1

За результатами анкетування прослідковано дуальність у ставленні курсантів до вияву агресії в діяльності працівника поліції: з одного боку, більше половини респондентів заявили, що агресія не є допустимою в діяльності працівника правоохоронних органів – таку думку висловили 56 % опитаних. З іншого боку, у критичних ситуаціях, коли є загроза для життя та здоров'я самого поліцейського чи інших людей, агресія доцільна в діяльності поліцейського не лише як можливість захисту себе й інших, а й як ефективний інструмент для виконання завдання, – з такою думкою погодилося 68 % респондентів.

За допомогою анкетування виявлено, що респонденти ще до початку професійної діяльності стали свідками вияву агресії працівниками поліції, зокрема 62 % опитаних заявили про це.

За результатами дослідження можна дійти висновку, що вияв агресії в діяльності працівника поліції, з одного боку, є неприйнятною формою поведінки, а з іншого – допускається – і все

залежить від конкретної ситуації. Зокрема, агресія не є допустимою, якщо говорити про неї загалом, адже вона сприймається як неналежна поведінка та не є прийнятною в суспільстві й діяльності працівника правоохоронних органів. Проте, коли моделюється конкретна ситуація чи завдання, яке пов'язане з ризиком та небезпечкою, агресія набуває легітимного статусу.

Аналіз результатів анкетування свідчить про те, що агресія в професійній діяльності поліцейського є допустимою (легітимною) на думку 34 % респондентів та не є допустимою на думку 42 % опитаних. Інші респонденти дотримуються думки, що вияв агресії залежить від конкретної ситуації. Для більш наочного представлення результатів дослідження щодо допустимості агресії в професійній діяльності поліцейського за анкетуванням «Агресія в діяльності поліцейського» (у відсотковому співвідношенні) використано діаграму (рис. 2).

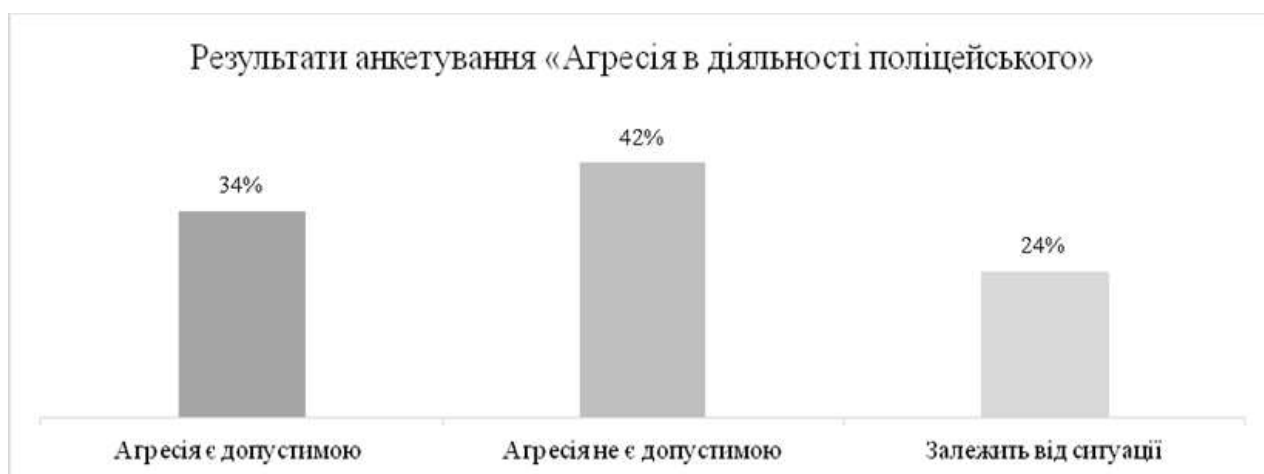

Рис. 2

Таким чином, за результатами анкетування й аналізу відкритих відповідей респондентів можна дійти висновку, що допустимість вияву агресивних дій поліцейськими (легітимізовану агресію) можна поділити на два основні типи, а саме: агресія мотиваційна (як самоцінність) та інструментальна (як засіб).

Мотиваційну агресію можна схарактеризувати як вияв реалізації деструктивних тенденцій, притаманних особистості. Якщо визначити рівень цих тенденцій, то з'являється можливість з великою точністю прогнозувати ймовірність вияву в

людини відкритої форми агресії. Тому для дослідження основних деструктивних тенденцій використано опитувальник агресивності Басса-Дарки.

Методика Басса-Дарки дозволяє оцінити 8 типів різних реакцій, а саме: дратівливість, негативізм, образу, підозрілість, вияви фізичної агресії, непрямую агресію, вербальну (мовленнєву) агресію, почуття провини [14]. Середні значення за опитувальником агресивності Басса-Дарки (X сер.) та стандартне відхилення подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати дослідження за опитувальником агресивності Басса-Дарки

Тип агресивної поведінки	X сер.	Станд. відхилення
Вербальна агресія	7	2,3
Фізична агресія	4,8	2
Непряма агресія	4,3	4,2
Підозрілість	4,2	2
Вина	3,9	2
Роздратування	3,7	1,9
Образа	3,3	1,8
Негативізм	2,3	1,5

Аналіз даних свідчить про однорідність групи досліджуваних за всіма критеріями, окрім шкали «Непряма агресія». Середні значення (X сер.) за шкалами опитувальника свідчать про середній рівень вираженості таких типів агресивної поведінки, як:

1) фізична агресія – використання проти іншої особи фізичної сили;

2) непряма агресія – спрямування агресії обхідним шляхом на іншу особу або ж не спрямування ні на кого;

3) підозрілість, яка може варіюватися в діапазоні від обережності та недовіри до людей до переконання в тому, що вони завдають або планують завдати шкоди;

4) вина, яка є можливим переконанням людини в тому, що вона є поганою. Сюди ж належать розкаяння совісті, яких зазнає людина;

5) роздратування, тобто готовність за найменшого збудження виявляти негативні почуття;

6) образа – заздрість чи ненависть до оточуючих за певні дії, вигадані або реальні.

Середній рівень вищевказаних агресивних виявів свідчить про норму агресивності. Адже відсутність агресії може вкрай негативно позначитися на здоровому розвитку особистості, а в професійній діяльності поліцейського – до

«пасування» перед проблемою та може сприяти надмірному потуранню.

Проте надлишок агресії робить людину конфліктною та нездатною нормально взаємодіяти з суспільством. Зокрема, середні значення за шкалою «Вербальна агресія» X сер. = 7 свідчать про високий рівень вербальної агресії в досліджуваних. Цей тип агресії виявляється як через звуки (вказівки або крик), так і через словесні відповіді.

Водночас існує слабкий вияв опозиційної манери в поведінці респондентів. Про це свідчать середні значення X сер. = 2,3 за шкалою «Негативізм», що означає майже відсутність здатності в досліджуваних виявляти поведінку проти встановлених звичаїв і законів.

Для кращого розуміння підсумків тестування варто враховувати, що роздратування, фізична, непряма та вербальна агресія становлять так званий індекс агресії, а образа й підозрілість – індекс ворожості.

Згідно з дослідженням Е. І. Роговуа – величина індексу норми агресивності дорівнює 21 ± 4 . Що ж стосується ворожості, вона повинна бути в межах $6,5-7 \pm 3$. Результати дослідження індексу агресивності та ворожості наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Індекс ворожості й агресивності за «Опитувальником агресивності» Басса-Дарки

Шкала	Показник
Індекс ворожості	7,4
Індекс агресивності	15,5

Середні значення за індексом ворожості X сер. = 7,4 знаходяться в межах норми. Проте середні показники X сер = 15,5 за індексом агресивності дещо нижчі від норми. Це може свідчити, що досліджувані, які проходили опитування, мають такі риси, як сугестивність і пасивність.

Водночас опитувальник Басса-Дарки не надає вичерпного аналізу особистості, оскільки агресію й агресивність не можна розглядати поза її мотиваційного комплексу. Тому цей вид психологічної діагностики доповнено іншими особистісними тестами, зокрема опитувальником

для визначення рівня суб'єктивного контролю Джуліана Роттера.

Опитувальник РСК Джуліана Роттера виокремлює два типи локусу контролю: екстернальний – відповідальність за успіхи та невдачі свого життя приписують зовнішнім обставинам, та інтернальний – відповідальність приписують самому собі [15]; діагностує локалізацію контролю над значущими подіями, тобто рівень особистої відповідальності, що є необхідною умовою для ефективної роботи поліцейського. За методикою Джуліана Роттера виявлено результати, зазначені в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати дослідження за опитувальником РСК Джуліана Роттера

Шкала	Показник (%)
Інтернальність	80 %
Екстернальність	20 %

За результатами дослідження виявлено, що групі досліджуваних притаманне переважання інтернального локусу контролю. Це свідчить про те, що переконання про успіхи чи невдачі залежать від їх компетентності, цілеспрямованості, рівня здібностей і є закономірним результатом цілеспрямованої діяльності та самодіяльності. Їх поведінка спрямована на послідовне досягнення успіху шляхом розвитку навичок і ґрунтовної обробки інформації, постановки завдань за зростанням складності.

Таким чином, потреба в досягненні має тенденцію до підвищення, пов'язану зі збільшенням значень особистісної та реактивної тривожності, що є передумовою для можливої більшої фрустрованості та меншої стресостійкості у

випадках серйозних невдач. Загалом інтернали справляють враження досить упевнених у собі людей, частіше обіймають вище громадське становище, ніж екстернали, – вважають Дж. Дигман, Р. Кеттелл і Дж. Роттер. Відповідно до їхніх поглядів, прагнення до досягнення має на позитивному полюсі властивості наполегливості, планованості, старанності, відповідальності, акуратності та впорядкованості. Негативний полюс становлять апатичність, недбалість, безвідповідальність і необов'язковість [16].

Для більш наочного представлення результатів дослідження щодо рівня інтернальності досліджуваних (у відсотковому співвідношенні) використано діаграму (рис. 3).

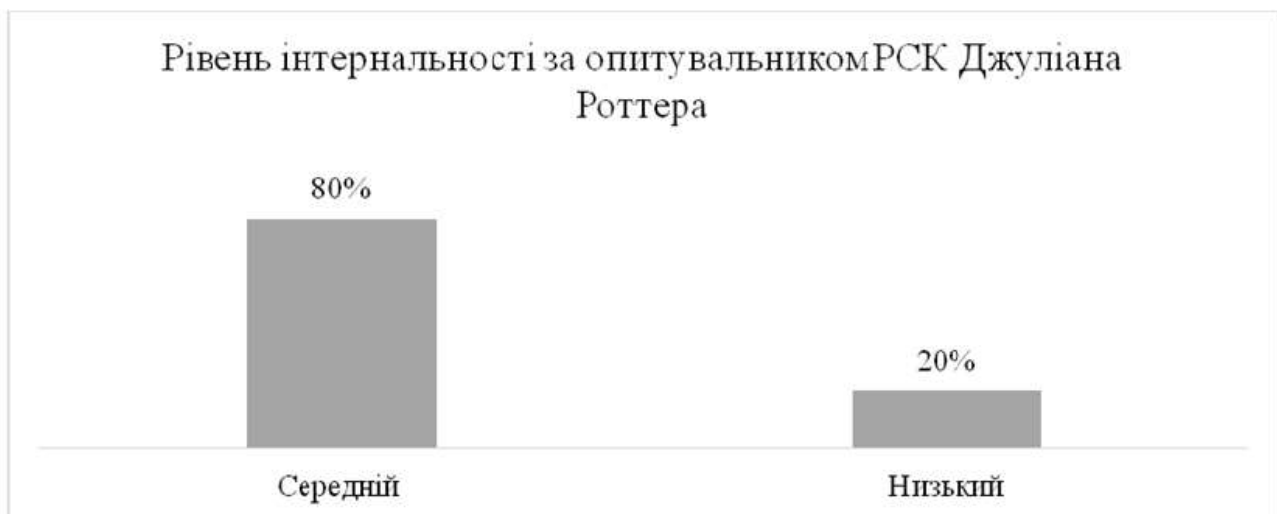

Рис. 3

Аналізуючи рівень інтернальності групи можна зробити висновок, що для досліджуваних притаманний середній рівень інтернальності. Це означає, що досліджувані проявляють внутрішній локус контролю, проте цей показник не сильно виражений.

Для дослідження зв'язку між шкалами застосованих методик, зокрема опитувальника агресивності Басса-Дарки та опитувальника РСК Джуліана Роттера, було проведено кореляційний аналіз за коефіцієнтом кореляції Ч. Спірмена. Особливості зв'язку між шкалами методик подано в таблиці 4.

Таблиця 4

Особливості зв'язку між шкалами методик за коефіцієнтом кореляції Ч. Спірмена

Шкала 1	Шкала 2	R	P
Непряма агресія	Екстернальність	0,346	0,05

За допомогою кореляційного аналізу виявлено позитивну кореляцію та помірний значимий зв'язок між шкалами «Непряма агресія» й «Екстернальність». Це свідчить про те, що поліцейські, які мають зовнішній локус контролю та перекладають відповідальність за успіхи та невдачі свого життя зовнішнім обставинам, здатні спрямовувати агресію обхідним шляхом, зокрема проявляти агресію на іншу особу або ж не спрямовувати її ні на кого. Таким чином, агресія, заміщена чи спрямована на іншу особу, може провокувати конфлікти та порушувати взаємовідносини в соціальному середовищі. З іншого боку, стримана агресія, яка не має виходу, може накопичуватися в організмі людини, стаючи осередком психосоматичних розладів і хвороб.

За результатами дослідження можна зробити такі висновки. Агресія є неприйнятною в професійній діяльності поліцейського, проте набуває легітимного статусу в критичних ситуаціях, зокрема, коли є загроза для життя та здоров'я громадян чи самого поліцейського. Теоретично визначено, що для ефективного виконання завдання, рівень вияву агресії повинен бути середнім, адже такий рівень агресивності працівників поліції може яскраво виявитися лише в особистісно-значущій або екстремальній ситуації. Проведене дослідження підтвердило теоретичні обґрунтування.

Кореляційний аналіз не показав сильних значимих зв'язків між шкалами методик, зокрема зовнішнім чи внутрішнім локусом контролю й агресією.

Наукова новизна

Наукова новизна статті полягає в теоретичному висвітленні поняття «легітимізована агресія» та дослідженні чинників її формування в працівників Національної поліції України.

Висновки

Агресія за своєю суттю є амбівалентною емоцією, здатною спричинити деструкцію, але також може бути механізмом психологічного захисту для особистості в складних або екстремальних умовах життєдіяльності. Вона є невід'ємною частиною діяльності поліцейського, адже специфіка роботи працівника поліції полягає в частій взаємодії з агресивними правопорушниками, використанням примусу чи загрозою його застосування.

Поліцейського наділено повноваженнями захищати мирне співіснування людей, тому вияв агресії працівником поліції іноді є безкарним і навіть заохочувальним різновидом насильницьких дій – так званою легітимізованою агресією, за якої агресивні дії стають інструментом успішного виконання службового завдання чи отримання бажаного результату. З огляду на те, що працівник Національної поліції України перебуває в постійній комунікації з асоціально спрямованими особами, часто в середовищі загрози життю та здоров'ю, належний рівень агресивності сприяє підтримці життя поліцейського та є реакцією на загрозу.

Проте деякі представники правоохоронних органів занадто часто використовують право (легітимний статус) на агресію, що потенційно є сигналом до перевищення службових обов'язків.

Для дослідження легітимізованої агресії в професійній діяльності поліцейського використано низку стандартизованих методик й авторську анкету. Найсуттєвіші результати аналізу полягають у тому, що агресію загалом не сприймають позитивно та вона є неприйнятною. Отже, не повинна допускатися та проявлятися в діяльності поліцейського. Водночас легітимізована агресія все ж існує в роботі поліцейських, коли є загроза життю та здоров'ю, коли від прояву агресії залежить ефективність виконання покладених на поліцейського обов'язків чи завдань.

Важливе місце в дослідженні рівня прояву агресії має поняття «норма». Теоретично досліджено, що середній рівень агресивності є найбільш оптимальним в діяльності поліцейського, адже це сприяє ефективності виконання завдань в екстремальних ситуаціях, якісному виконанню силових завдань, дій в ситуації невизначеності. Такий «нормальний» рівень агресії за більшістю показників було виявлено в результаті проведеного дослідження.

Визначення рівня агресивності замало, щоб говорити про легітимізовану агресію. Тому дослідження містило вивчення інших чинників, зокрема рівня суб'єктивного контролю, що є важливою умовою в діяльності поліцейського.

Дослідження довело, що інтернальний локус контролю є домінуючим у групі респондентів. Для них притаманне переконання, що успіхи чи невдачі залежать від їх компетентності, цілеспрямованості, рівня здібностей та є закономірним результатом цілеспрямованої діяльності та самодіяльності. Відповідно до поглядів науковців, інтернальність сприяє прагненню до досягнення та має два

полюси: на позитивному полюсі – властивості наполегливості, планомірності, старанності, відповідальності, акуратності та впорядкованості, а на негативному – апатичність, недбалість, безвідповідальність і необов'язковість.

Проведений кореляційний аналіз підтвердив зв'язок між непрямою агресією та екстернальністю. Це може свідчити про те, що поліцейські, які мають зовнішній локус контролю та перекладають відповідальність за успіхи та невдачі свого життя на зовнішні обставини, здатні спрямовувати агресію обхідним шляхом. Вони можуть перенаправляти агресію на іншу особу або ж стримувати її. У перспективі агресія, яка має обхідне спрямування, може провокувати конфлікти та негативно впливати на взаємостосунки, а стримана – накопичуватися в організмі та згубно впливати на здоров'я.

Водночас істотних зв'язків між даними в межах окреслених методик не виявлено. Це вказує на необхідність проведення більш детального дослідження легітимізованої агресії в діяльності поліцейського.

REFERENCES

- [1] Buss, D.M. (1997). Human aggression in evolutionary psychological perspective. *Clinical Psychology Review*, 17(6), 605-619. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(97\)00037-8](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(97)00037-8).
- [2] Kachmar, O.V. (2014). Ahresiiia yak sotsialnyi fenomen [Aggression as a social phenomenon]. *Nova paradyma, A new paradigm*, 125, 197-205. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2014_125_22 [in Ukrainian].
- [3] Bilash, A.M. (2017). Spetsyfika lehitimizovanoi ahresii u divchat i khloptsiv starshoklasnykiv [The specificity of legitimized aggression in high school girls and boys]. *Osobystist, suspilstvo, zakon: psykholohichni problemy ta shliakhy ikh rozviazannia, Personality, society, law: psychological problems and ways to solve them: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 16-18). Kharkiv [in Ukrainian].
- [4] Hryb, N. (2018). Profilaktyka destruktivnoi ahresyvnosti u viiskovosluzhbovtziv [Prevention of destructive aggressiveness in military personnel]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*, 4, 38-41. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/4> [in Ukrainian].
- [5] Cheverikina, E.A., & Fatina, M.L. (2017). Agressivnost kak sostavliaiushchaia fenomenov psikhologicheskogo nasillia i psikhoterrorizma [Aggression as a component of the phenomena of psychological violence and psychoterrorism]. *LJournal*, 30-34. DOI: 10.18411/lj-31-07-2017-11 [in Russian].
- [6] Lisovenko, A.F., & Dolinska, L.V. (2020). Spetsyfika vorozhosti i ahresyvnosti osob, skhlynykh do perezhyvannia zazdroshchiv za riznym typom [The specificity of hostility and aggressiveness of persons prone to experiencing envy of different types]. *Yurydychna psykholohiia, Legal psychology*, 1, 31-39. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.31> [in Ukrainian].
- [7] Medvediev, V.S. (2019). Osobystist slidchoho yak problema yurydychnoi psykholohii [The personality of the investigator as a problem of legal psychology]. *Pravo i bezpeka, Law and security*, 1(72), 97-103. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.1.13> [in Ukrainian].
- [8] Humeniuk, L.I., & Suliatytskyi, I.V. (2011). *Psykholohiia profesiinoi diialnosti pratsivnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav [Psychology of professional activity of employees of internal affairs bodies]*. Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].
- [9] Shubina, N. (2020). Uprovadzhennia v natsionalne zakonodavstvo pozytyvnoho zarubizhnoho dosvidu zastosuvannia politseiskoho pikluvannia [Implementation of positive foreign experience in the application of police custody into national legislation]. *Pidpriemstvo, hospodarstvo i pravo, Enterprise, economy and law*, 10, 194-198. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.32> [in Ukrainian].
- [10] Tsilmak, O.M. (2020). Etalonnii psykholohichni profil volovykh yakosti slidchoho [Reference psychological profile of willpower qualities of the investigator]. *Yurydychna psykholohiia, Legal psychology*, 1(26), 55-61. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.55> [in Ukrainian].
- [11] Shevchenko, L.O., & Shlomin, O.Yu. (2019). Profesiino-osobystisni yakosti pratsivnykiv pidrozdiliv preventyvnoi diialnosti natsionalnoi politsii na riznykh etapakh profesiinoho stanovlennia [Professional and personal qualities of employees of units of preventive activities of the national police at different stages of professional formation]. *Psychological journal*, 10, 143-155. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.10> [in Ukrainian].

- [12] Pasko, O.M. (2020). Strukturni komponenty hotovnosti slidchoho do profesiinoi diialnosti [Structural components of the investigator's readiness for professional activity]. *Yurydychna psikhohihiia, Legal psychology*, 1(26), 70-76. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.70> [in Ukrainian].
- [13] Pokanevych, O.A. (2019). Aspekty formuvannya psikhohohichnoi hotovnosti pozhezhnykh-riatuvalnykh do ekstremalnoho vydu diialnosti [Aspects of the formation of psychological readiness of firefighters and rescuers for an extreme type of activity]. *Psychological journal*, 7, 122-129. DOI: <http://doi.org/10.31108/3.2019.3.2.8> [in Ukrainian].
- [14] Kotliar, Yu.V. (2015). Vyznachennia norm vykonannia psikhodiagnostychnoi metodyky Bassa-Darky dlia katehorii pratsivnykh [Determination of norms for the performance of the Bassa-Darka psychodiagnostic technique for the category of employees]. *Nauka i pravookhrona, Science and law enforcement*, 2, 235-242 [in Ukrainian].
- [15] Rotter, J.B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), 1-28. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0092976>.
- [16] Sytnik, S.V. (2021). Konfliktna povedinka u osib z riznym lokusom kontroliu [Conflict behavior in individuals with different locus of control]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 4, 65-71. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.4.13> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Buss D. M. Human aggression in evolutionary psychological perspective. *Clinical Psychology Review*. 1997. Vol. 17. No. 6. P. 605–619. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(97\)00037-8](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(97)00037-8).
- [2] Качмар О. В. Агресія як соціальний феномен. *Нова парадигма*. 2014. Вип. 125. С. 197–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2014_125_22.
- [3] Білаш А. М. Специфіка легітимізованої агресії у дівчат і хлопців старшокласників. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 30 берез. 2017 р.). Харків, 2017. С. 16–18.
- [4] Гриб Н. Профілактика деструктивної агресивності у військовослужбовців. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 4. С. 38–41. (Серія «Соціальна робота»). DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/4>.
- [5] Чеверикина Е. А., Фатина М. Л. Агрессивность как составляющая феноменов психологического насилия и психотерроризма. *LJournal*. 2017. С. 30–34. DOI: 10.18411/lj31-07-2017-11.
- [6] Лісовенко А. Ф., Долінська Л. В. Специфіка ворожості й агресивності осіб, схильних до переживання заздрощів за різним типом. *Юридична психологія*. 2020. № 1. С. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.31>.
- [7] Медведєв В. С. Особистість слідчого як проблема юридичної психології. *Право і безпека*. 2019. № 1 (72). С. 97–103. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.1.13>.
- [8] Гумєнюк Л. Й., Сулятицький І. В. Психологія професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 648 с.
- [9] Шубіна Н. Упровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду застосування поліцейського піклування. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 10. С. 194–198. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.32>.
- [10] Цільмак О. М. Еталонний психологічний профіль вольових якостей слідчого. *Юридична психологія*. 2020. № 1 (26). С. 55–61. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.55>.
- [11] Шевченко Л. О., Шломін О. Ю. Професійно-особистісні якості працівників підрозділів превентивної діяльності національної поліції на різних етапах професійного становлення. *Psychological journal*. 2019. № 10. С. 143–155. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.10>.
- [12] Пасько О. М. Структурні компоненти готовності слідчого до професійної діяльності. *Юридична психологія*. 2020. № 1 (26). С. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.70>.
- [13] Поканевич О. А. Аспекти формування психологічної готовності пожежних-рятувальників до екстремального виду діяльності. *Psychological journal*. 2019. № 7. С. 122–129. DOI: <http://doi.org/10.31108/3.2019.3.2.8>.
- [14] Котляр Ю. В. Визначення норм виконання психодіагностичної методики Басса-Дарки для категорії працівників. *Наука і правоохорона*. 2015. № 2. С. 235–242.
- [15] Rotter, J. B. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*. 1966. No. 80 (1). P. 1–28. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0092976>.
- [16] Ситнік С. В. Конфліктна поведінка у осіб з різним локусом контролю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 4. С. 65–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.4.13>.

Стаття надійшла до редколегії 21.09.2022

Kovach O. – Postgraduate Student of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8861-8328>

Factors of Legitimized Aggression in the Professional Activity of a Police Officer

Goal. *Determinate of the factors of legitimized aggression in the activities of police officers, identification of the relationship between types of aggressive behavior and the locus of control.* **Methodology.** *A complex of methods was used in the scientific research, which includes: theoretical (analysis, synthesis, comparison, generalization and interpretation of literary sources and theoretical approaches on selected issues), empirical methods (survey, testing); mathematical and statistical methods. The method of quantitative analysis (correlation analysis) was used to process empirical data. Methodological support of the psycho-diagnostic research was carried out with the help of the following methods: 1. The author's questionnaire «Aggression in the activity of a policeman». 2. Buss-Durkee Hostility Inventory; 3. Rotter's Internal-External Locus of Control Scale.* **Scientific novelty.** *In the scientific research was: 1) clarified the meaning of the concept of «legitimated aggression». 2) Empirically studied the factors of legitimized aggression in the activities of policemen. 3) The connection between the indicators of the methods was revealed using correlation analysis.* **Conclusions.** *The essence of legitimized aggression lies in the acceptability and justification of various forms of aggressive behavior by attributing a socially approved (legitimate) status. Based on the results of the questionnaire, it can be concluded that, on the one hand, the showing of aggression in the activities of a police officer is not acceptable, and on the other hand, it is allowed – it is legitimized, and everything depends on the specific situation. With the help of correlation analysis, the connection between the external locus of control and the indirect form of aggression was revealed. This indicates that police officers who have an external locus of control and transfer responsibility for the successes and failures of their lives to external circumstances are able to direct aggression in an indirect form. In particular, show aggression towards another person, or do not direct it towards anyone. The study of legitimized aggression in the professional activity of police officers requires a comprehensive approach, because the peculiarity of the police profession, whose representatives are under the influence of an increased probability of encountering aggression from other people or the need to take aggressive actions themselves, is of decisive importance in this process. The perspective of further research is the analysis of other diagnostic methods that were used as part of a scientific study to find out the prerequisites for the legitimate manifestation of aggressive behavior of police officers and to create recommendations for preventing the excess of official duties.*

Keywords: aggression; aggressive behavior; legitimized aggression; policeman; National Police.